

Méri Edina

„SELMECTŐL SOPRONIG”

A Soproni Egyetem diákgyománnyai mint átmeneti rítusok

Az átmeneti rítusok és az emberélet szakaszainak kutatása jelentős múltra tekint vissza. A nagy eseményekhez kötődő rítusokon kívül, mint a születés, házasság és halál, a kutatók érdeklődése a kisebb közösségekhez, rövidebb életrészekhez kötődő átmeneti rítusok vizsgálatára is kiterjedt. Az Arnold van Gennep¹ által leírt és a Victor Turner² által továbbfejlesztett elmélet, mely szerint az egyes ember társadalomban betöltött státusának bármiféle – kulturális vagy biológiai okokból bekövetkező – változásához átmeneti rítusok kapcsolódnak, egyre tágabb értelmezésben, az emberi élet különböző szakaszaiban, helyzeteiben, általuk alkotott közösségekben alkalmazható.

Ilyenek az újkor századaiban a felsőbb iskolákba lépés és a tanulmányok befejezési alkalmai. A 18–23 éves kort felölő felsőoktatásban eltöltött évek egyrészt a biológiai felnőtté válást, másrészt egy teljesen új struktúrába való belépést jelentik. A felsőoktatási intézmények közül a Soproni Egyetem diákgyománnyai közül a legszívesebben, legteljesebben ezen életrészt, valamint az ehhez kapcsolódó átmeneti rítusok mindhárom (beépítő, elválasztó, eltávolító) típusát.

A diákélet rítusainak értelmezési lehetősége közül csak egy szempontot jelent az átmeneti rítusok felől történő megközelítés, a szokások teljes elemzésére azonban e tanulmány keretei nem adnak lehetőséget, így csak a szokásrendszer struktúráját szeretném Arnold van Gennep elméletének segítségével felvázolni.

A kutatás tárgyát képező Soproni Egyetem (melyet következetesen Soproni Egyetemnek hívok a névváltozások ellenére), híres gazdag diákgyománnyairól.

Néhány szóban az egyetem és a szokások múltjáról. A bányászati felsőoktatás Magyarországon a Selmezbányai Akadémiához kötődik. Európában az első bányászati képző intézet volt, melyet 1735-ben alapítottak, s az akadémiai rangot 1770-ben kapta meg. Az 1808-tól Erdészeti Tanintézettel bővült akadémia 1846-tól a Bányászati és Erdészeti Akadémia nevet vette fel. 1848-tól magyar lett az oktatás hivatalos nyelve³.

1904-ben a Bányászati és Erdészeti Akadémiát Bányászati és Erdészeti Főis-

¹ Gennep 1960.

² Turner 2002.

³ Sík (Schmidt) 1984. 11.

kolává alakították át. 1919-ben a Főiskola Selmecről a trianoni határok miatt Sopronba került. Átszervezés után 1934-től az intézmény a Magyar Királyi József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Bánya- Kohó- és Erdőmérnöki Karaként élt tovább. A második világháború után, 1949-50-től újabb átalakítás történt, s az egyetem utódja, a Nehézipari Műszaki Egyetem Bányászati Kara, Miskolcon alakult meg. Az intézmény 1950 és 1959 között fokozatosan költözött át a Sopronból Miskolcra.⁴ Erdőmérnöki és Faipari kar működött 1996-ig Erdészeti és Faipari Egyetem néven, majd a Soproni Egyetem nevet vette fel, kibővülve környezetvédelmi, közgazdász és belsőépítész képzéssel. A nagy egyetemi integrációkat követően több Nyugat-magyarországi felsőoktatási intézmény beolvadásával Nyugat-Magyarországi Egyetemmé nőtte ki magát.

A *diákszokások eredete* Selmecbányához köthető, feltehetően a céhes szokások egyes elemeinek átvétele. A Selmecbányán virágzó Burschenschaft⁵ (diákélet) a kisváros éltető eleme lehetett a visszaemlékezések szerint. A hallgatók többsége a Habsburg birodalom különböző részeiről érkezett, mint ahogy a soproni hallgatók között is csekély volt a soproniak száma.

A Selmecről Sopronba átköltözött Akadémia megőrizte szokásait, melyek a második világháborút követő néhány év kivételével kontinuusnak mondhatók. A szokásokat folyamatosan az egyetem belső és külső változásai alakították és alakítják napjainkban is. A „selmeci örökségnek” nevezett szokáseggyüttes alapjaiban viszont nem módosulhat, erre különösen ügyelnek e hagyomány ápolói, a hallgatók, tanárok, öreg diákok is.

A *diák hagyományok* szervezett formához, az oktatáshoz kapcsolódó közösségek kialakult, állandósult szokásai. A hagyományok az egymást váltó nemzedékek életmódjának állandósult szokásai, magatartási és érintkezési formái, az élet rendszeresen ismétlődő eseményei.⁶ A *diák hagyományok* sajátos szabályozó és önnevelő erőt jelentenek a hallgatói közösség életében. A jól funkcionáló diák hagyomány és az azt jól alkalmazó hallgatói közösség többnyire feleslegessé és szükségtelenné teszi a hallgatói magatartás külső regulázását. Kialakulása részben spontán, részben tudatos.⁷

Ismerkedés az egyetemmel (A beépítő rítusok)

A beépítő rítusok az egyetemi életbe való beintegrálódást készítik elő. A Soproni Egyetem diákszokásai közül a legjelentősebb beépítő rítusok az újonc hallgatók beavatásával kapcsolatos rítusok (balekfogadás, balekoktatás, balekkeresztelés). A kívülállóságot jellemzi, hogy a meg nem keresztelt hallgatókat még nem hívják baleknek, hanem pogánynak, akik a diákranglétra, hallgatói struktúra legalsó állán állnak. Előttük áll viszont a felemelkedés lehetősége az isteni fényben tün-

---

⁴ Sík (Schmidt) 1984. 6–7.

⁵ Sík (Schmidt) 1984. 11.

⁶ Sík (Schmidt) 1984. 11.

⁷ Igmándy-Kárpáti-Pintér-Winkler 1981. 5.

döklő firmák szintjéig a kijelölt akadályok legyőzésével, a kötelező lépcsőfokok megtételével. Az újonc diáktársaival szemben tiszteletet tanul, megismeri az egyenlőség és kollegialitás elvét. Ehhez azonban Turner szerint a következő magatartásformát kell felvenniük: „Viselkedésük általában passzív, vagy alázatos; vakon engedelmeskedniük kell oktatójuknak, túrniuk az önkényes büntetéseket.”⁸ Ezeknek célja a közösségalkotás, a közösségi tudat erősítése, a communitas megélése. E communitas-tudat⁹ vésődésének mértéke a kezdeti élmények függvénye, s funkcióját akkor tölti be igazán, ha ráébreszti a diákot e hagyományok fontosságára, ápolására, tudatos őrzésére. A communitas-tudat ebben a fázisban az első évben alakul ki, ezért ilyen koncentráltan vannak jelen ekkor a beépítő rítusok.

Az első éves hallgató a *balekfogadás* eseményén találkozik először a várossal, az egyetemet képviselő másodévesekkel, harmadévesekkel.

Az újoncok, pogányok a harmadévesek (firmák) szerint azok a kezdők, akik az érettségi bizonyítvány megszerzése után a világ legnagyobb egyéniségének tartják magukat.¹⁰ A soproni GYSEV pályaudvaron balekfogadó csoport várja az érkezőket. Saját holmijukat cipelve megismerkednek Sopron nevezetességeivel, amíg a kollégiumba érkeznek. Ez a balekfogadás az első eseménye az egyetemi diákéletnek, amelynek az a célja, hogy megtréfálja a leendő balekot, és megmutatassa neki helyét az egyetemi szférában. A *balek-oktatást* a tanévkezdés előtti héten rendezték. A baleknek, hogy elnyerje ezt az elnevezést, tanulnia kell. Erre szolgál az első hét, amely során megismerkedhetnek az egyetemmel, az egyetemi diákélettel, az oktatókkal, gyűjteményekkel. Megismerik a legfontosabb selmeci hagyományokat, diákéletet, a kötelező viselkedési szabályokat, megtanulják a legfontosabb diáknótákat. A balek-oktatás fő célja tulajdonképpen az, hogy a balekkel éreztesse, hogy diákközösségbe került. Ekkor már kezdenek kibontakozni a barátságok, a balekok megismerik a firmákat, akik közül majd egyet ki kell választaniuk.

Az oktatás folyamán meg kell tanulniuk a köszönést, bemutatkozást, a balek tízparancsolatot, amit álmukból felkeltve is tudniuk kell. A balek-oktatás egyrészt tréfás vetélkedők, próbatételek sorozata, amely során a balek találékonyságát, kreativitását teszik próbára, másrészt a tanszékek által szervezett beszélgetések a jelölt terveiről, elképzeléseiről. A feladatok évről évre változóak, fizikai, szellemi próbatételek (reklámszöveg írása, jelenet előadása, nem túl kedvelt tanár gyermekének lerajzolása, új szöveg írása egy diáknótára).

A balek-oktatás során az egyén beintegrálódik a közösségbe, megismeri annak működését, felkészül az egyetemi életre. Ennek biztosítása a felsőbb éves firmák feladata. A balekok számára gyakran kellemetlen élménynek tűnik a balekfogadás, illetve a balek-oktatás néhány tréfás momentuma, viszont harmadik évre, firma korukra az élmények átértékelődnek. A firmák a balek érdekében cselekednek, még ha az nem is érződik kezdetben egyértelműen. A balek-okta-

⁸ Turner 1997. 52.

⁹ Márfa Molnár 2001. 42.

¹⁰ Sík (Schmidt) 1984. 24.

tást követően megkezdődik az egyetemi oktatás. Hetenként általában hétfőn, kedden, szerdán, csütörtökön a tanszékek tanszéki ülést tartanak, ebből meghatározott számú ülésen részt kell vennie a baleknak ahhoz, hogy balek „zh”-t ír-hasson. A „zh” az egyetem történetével, tanáraival, diákjaival kapcsolatos alapvető tudnivalókból áll.

A *balekvizsgát* sikeresen teljesítő első éves hallgatókat már balekoknak hívták, valóban még nem azok, addig, amíg meg nem keresztelik őket. A *balekkeresztelő szakestély* keretében zajlik. A balekkeresztelő szakestélyen keresztelik meg a pogányokat, itt válnak igazán egyetemi polgárrá, és megtörténik a lányok fiúsítása is. Minden balek választ magának firmát, amely gyakran életre szóló kapcsolatot jelent.

Ez a diákközösségbe való bevezetés záró akkordja. A díszbalekot (kiválasztott a balekok közül) a fülénél fogva vezetik be a terembe. Ő lesz először megkeresztelve, majd a többi sorban. Akit megkereszteltek, jogosan viselhet *waldent*¹¹ és járhat szakestélyekre. Ekkor kapja meg a balek a *vulgóját*,¹² diáknevét, ami sokszor jellemző tulajdonságára vonatkozik, ami végigkíséri egész életét. Néha maga is választhatta, és leendő keresztzüleivel, firmájával meg is beszélhette. A keresztelés ma is a régi tradíciók szerint folyik le, de több helyen kisebb-nagyobb változtatást hajtanak végre. Az eseményre a szakestély kellős közepén, a hangulat tetőfokán került sor. A balek a keresztelésről hivatalos igazolást kap. Ebben korábban a balek nevének, *vulgójának*, keresztapja és anyja nevének és *vulgójának* kívül, a Kör elnökének aláírása, dátum és pecsét is szerepelt. A „Teljes értékű balek”-re –tekintettel arra, hogy még nem lehetett és még ma sem lehet ez időre egyenruhát csináltatni– egy idősebb, de lehetőleg folt nélküli egyenruhát, *grubent*¹³ vagy *waldent* adnak rá, s ezzel a közösségbe teljesen befogadták. Ez a keresztelés tette végleges egyetemi, kör-i polgárrá a balekot.

A beépítő rítusok egyik válfaja az *avatás*. Az avatás rítusát szokásszerűen kiváltó és előidéző szokásszabályok és normák tartalmazzák az avatandó iránt támasztott követelményeket.¹⁴ Az avatási esemény az állapotváltozás fontosságát hangsúlyozza a rítus és a rituális eszközök segítségével. A Soproni Egyetem diákhagyományaiban a balekkeresztelés, a fiúsítás és a firmává keresztelés tekinthető avatásnak. Ezek a rituális cselekmények jelképezik a stációs szakasz végét, és egyben előfeltételei a következő szakaszba való lépésnek. Az avatásokon kívül beépítő rítusokhoz sorolhatók az avatásra előkészítő szokások, a balekfogadás, balek-oktatás, balekvizsga, amelyek a diákat *próbák* elé állítják, felkészítik az avatás eseményére.

---

¹¹ walden=az erdészek egyenruhája

¹² vulgó=becenév

¹³ gruben=bányász egyenruha

¹⁴ Németh 1977. 75.

Firmából valétáns (Az eltávolítás rítusai)

Az első szakasz, az elkülönítés, olyan szimbolikus viselkedésre utal, amely jelzi az egyén vagy a csoport elszakadását akár a társadalmi struktúra egy addig biztos pontjától, akár egy meghatározott kulturális állapottól.¹⁵

Az eltávolító rítusok előkészítik az egyetemről való távozást. Az eltávolítás folyamata már az utolsó évben megkezdődik. A szalagavatás, a korsóavatás, az emléktárgyak később az egyetemi éveket fogják felidézni a tárgyak tulajdonosában. Az eltávolító rítusok során felavatott tárgyakkal bebiztosítja magának az egyén a közösségre, a diákéletre, diáktársakra utaló emlékeket. Az egyszerű tárgy az avatás folyamán értékes emléktárggyá válik.

A *korsó- és szalagavató szakestély* a végzős évfolyamok közös rendezvénye, amivel megkezdődik a búcsúzásuk az egyetemről. E szakestély kiadványa a „Horribile Dictu” című valétaújság, amely humoros formában mutatja be az ötödévesek tapasztalatait az egyetemi életről. A szakestély célja, hogy a valétaszalaggal és a valétakorsóval jelképezve ünnepélyes keretek között valétálökká nyilvánítsa az ötödéveseket. A zöld színű valétaszalagot a valétánsok a bal karjuk felső részén viselik, vállon átvetett széles szalagot a valétaelnökök viselnek. Minden valétáns hozza a balekját, ezen felül még egy-két barátot is meghívhat.

Búcsú a diákélettől (Az elválasztás rítusai)

Az eltávolító rítusok előkészítették az egyént az egyik életszakaszból a másikba való átmenetre. Az elválasztó rítusok végérvényesen lezárják az adott életszakaszt az egyén, a diák életében. A diákélet lezáró eseménye a ballagás, ünnepélyes és szomorú búcsúvétel az alma matertől. A *ballagás* az iskolától való végső elbúcsúzás eseménye, a ballagás az ősi selmeci hagyomány mintájára terjedt el az egész országban.

A középiskolai ballagások csak elemeit őrizték meg a selmeci hagyományoknak. A végzős diákok az érettségit megelőző pénteken, majd később szombaton búcsúztak el az alma matertől. A mai ballagások szombaton délelőtt zajlanak. A ballagás mint elválasztó rítus egy életszakasz lezárása és egy újabb életszakaszra való felkészítés.

A ballagás szimbolikus elemei az elválásról szóló dallamok, amelyek minden búcsúzó diákban a diákélet szépségeit idézik fel. A lassú, vontatott menet, a feldíszített osztályterem, amitől a vén diák végső búcsút vesz, mind fokozzák a pillanat ünnepélyességét, és egyben lezárják ezt az életszakaszt az egyén életében.

A búcsúzás a középiskolát befejező diák számára egyrészt szomorú búcsúvétel az iskolától, a gyermekkortól, másrészt egy új életszakaszba lépés lehetősége. Ezt az átmenetet segíti a ballagás rítusa. A középiskolát követően a következő szakaszt lezáró rítus az egyetemi ballagás, a Soproni Egyetemen a *valétálás*.

---

¹⁵ Turner 1997. 676.

Ma kevés felsőoktatási intézményben szokás, bár törekvések vannak meghonosítására.

Az iskolaév s egyben a diákélet záró eseménye régen is a ballagás volt, azzal a különbséggel, hogy ezt az ünnepséget még egy utolsó, jó barátokkal, tanárokkal, ismerősökkel eltöltött fergeteges multság is követte. A diákok ilyenkor jelképesen eltemették a diákéveket, vagy egy szalabáb formájában elégették. Sok helyen a várostól búcsúzva fáklyás felvonulást is rendeztek, vagy napközben tréfás jelmezekben vonultak végig a város utcáin.

A *valétálás* megszervezése, intézése a valéta bizottság feladata. Ez már a nygyedév végén megalakul. Intézik a korsó, a szalag megrendelését. A végzős évfolyamok a valétálás során vesznek végső búcsút az egyetemről. A valétálás előtt pár héttel tartják az utolsó évfolyam szakestélyt, a *Valétaszakestet*. A valétálás kifejezés a latin eredetű „*valet*” szóból származik, mely „Isten veletek!” magyar jelentéssel bír. A valétálás napjának délutánján tartják a karnevált, ami a ballagás tréfás változata. Az egyetemisták gyalog vagy szekereken mindenféle színes maskarába öltözve körbevonulnak a belvárosban. Napszálltakor kezdetét veszi a főépületnél a végzősök búcsúztatása, innen indulnak a valétánsok a főtérre. Bányászlámpás *szalamander* vezeti őket útjukon, azaz a ballagók kigyózva mennek elől, míg az alsóbb évesek fáklyákkal kísérik a búcsúzkodó társaságot, akik selmeci nótákat énekelnek. Ez az ünnepélyes menet a város lakóinak is jelentős esemény, jelzik ezt az ablakokból melegséget sugárzó gyertyalángok. A Fő téri búcsúztatás után kezdetét veszi a Valétabál.

A Karnevál

Sopronban eleinte a ballagás ünnepélyes és komoly volt, később a valétáló menet bővült ötletes jelmezekbe öltözött hallgatókkal, akik a helyi fonákságokat, személyeket figurázták ki. E tréfás ballagások a farsangi maszkos felvonulások átültetéseként kerültek a búcsúzó programjába. E derűs felvonulásnak a hagyománya abban gyökerezik, hogy Selmecen a ballagókat a szalamander után olyan hallgatók követték, kik a valétálók koffereit és az egyetemi étellel kapcsolatos tárgyakat vitték hátukon.

Újabbán nem a ballagással egy időben, hanem a nap délutánján tartják a karneváli felvonulást, s az végigvonul a városon. Ezen a városi és egyetemi visszasságokat figurázzák ki, továbbá az utóbbi években megjelentek a politikai tartalmú feliratok, átírt reklámszövegek. A diákok a karnevált a hivatalos búcsúzás, a valétálás előtt tartják. Ezen az eseményen –még az ünnepélyes, magasztos búcsúzás előtt– felszabadultan, vidáman ünnepelhetik az egyetemi diákévek végét. A karnevál társadalmi kapcsolatokat, kulturális normákat vidámmá, groteszkké, ironikussá teszi, gondolatokat ébreszt a kulturális valóságáról; ami máskor normálisnak, természetesnek tűnik, azt túlzássá változtatja. A karnevál keretében a tanár-diák viszony az ellenkezőjére változik azzal, hogy a tanárok jellemvonásait és az egyes tantárgyakat kifigurázzák. A politikai tartalmú jelmondatok pedig az aktuális rendszer gyarlóságaira utalnak. Az irónia, paródia, para-

doxon, ami a karnevál viselkedésének alapját képezi, a negatív elvére épül: a karnevál mondott és tett dolgokból áll, amelyeknek az értelme az, hogy az el-
lenkező jelentés üzenetét továbbítsa.¹⁶

A *grubenrock porolás* a selmeci diákélet utolsó akkordja, ami speciális bányászszokás volt. Amikor a diák kezébe kapta a záradékolt indexet, vagyis vég-
érvényesen *filiszter*¹⁷ lett, a *grubenjének* (*waldenjének*) két végét a balekja és egy
másik balek fogta, nádpálcával a filiszter hátán porolva a város kapujáig kísér-
ték. Ott a filisztert szó-szoros értelmében kirúgták, jeléül annak, hogy most már
ők az urak Selmecen. Ma Sopronban a Tűztoronymnál végzik ezt a szokást.

A soproni diák hagyományok elválasztó rítusai egyben megerősítik az öreg-
diák hagyományokban való hitét, azok iránti hűségét. Az egyetemtől, a közös-
ségtől érzelmileg soha nem szakad el. A közösségre emlékeztető események, az
együtt átélt közös élmények, az emléktárgyak mind a diákévekre emlékeztetik a
veteránt. A közösség sem szűnik meg létezni, mivel az újabb generációk a ha-
gyományok struktúrájának köszönhetően mindig is diáknak tekintik a már vég-
zett évfolyamok hallgatóit is, erre utal a terminus (*veterán, supra veterán, supra
veteranisszimusz*). Az öregdiák többször vissza is tér az alma materhez, szakesté-
lyeken vesz részt, amelyek nemcsak a diákok, hanem a már praktizáló erdészek,
bányászok, kohászok között is léteznek.

Az egyetemi évek alatt a diák felnőtté érési folyamata befejeződik, a valétá-
lással elballag, eltávozik az egyetemi életből, végleg búcsút mond a gyermek-
kornak.

Átmeneti rítusok a diákéletben

Az iskolai diákélet szokásköre az egyén társadalmi helyzetváltoztatását hivatott
biztosítani *rítusai* által: átjuttatni az egyént egy adott társadalmi helyzetből egy
másik társadalmi állapotba, a gyerekkorból a felnőttkorba, azaz a középiskola
után az egyetemi környezetbe, majd az egyetemi életből a „valós” életbe. Az át-
menet folyamata már a középiskola végén megkezdődik, nem szűkíthető le csak
az egyetem közvetlen kezdetére. Ily módon az egyén életszakaszai láncolatsze-
rűen kapcsolódnak egymáshoz, az átmeneti rítusok pedig az egyik szakaszból a
másikba való átlépés nehézségét enyhítik. A rítusok felosztását szemléltető mo-
dell szerint a hármasszoros osztályozás, *elválasztó, eltávolító* és a *beépítő* rítusok a diák-
életben is jelen vannak és legfőbb jelentőségük abban áll, hogy az egyes fizikai
változásokat (például helyváltoztatásokat) és a biológiai változásokat társadalmi-
lag, kulturálisan szentesítsék.¹⁸ Jelen esetben a felnőtté válás biológiai és társa-
dalmi folyamatának adnak keretet. Meg kell határoznunk azt a szakaszt, egysé-
get, mely határát képezi vizsgálódásunknak. Minden életszakasznak, lehet az
hosszabb vagy rövidebb, van egy kezdete és van egy vége. A szakasz alapegysé-

¹⁶ Supek 1997. 45.

¹⁷ filiszter = végzett hallgató

¹⁸ Fejős 1979. 413.

ge az idő. A szakasz kezdetét az egyetemi évek kezdetéhez köthetjük, ám a diákélet végét jelen esetben szűkebb és tágabb keretek között is vizsgálhatjuk.

A soproni diák hagyományokat elemezve több egységet határozok meg, amelyek több kisebb szakaszra tagolhatók. Szűkebb értelemben, ha ezt az egységet több részre tagoljuk, a 18 éves kortól kb. 23 éves korig tartó egyetemi¹⁹ évekről beszélhetünk. A problémakör viszont ennél árnyaltabb, a diákszokások összetettségéből kifolyólag. Ha nem is a szorosan vett diákszokások, de tágabb értelemben a szokásrendszer közé kell sorolnunk a *valétálást* (ballagást) követő találkozókat, *szakestélyeket* és a *temetési* szertartást is. Főleg az utóbbit kell kiemelnünk, mely egykor diákszokásként, az elhunyt hallgató és tanár szertartásos temetését jelentette, ma életük alkonyán elhunyt erdőmérnökök, bányamérnökök, kohómérnökök temetési szokása.

Az egyetemi szakasz, amelyet rövid írásomban vizsgálók szintén több részre osztható, az elsős diák, míg ötödéves lesz, végigjárja ennek minden szakaszát *balek*, *kohlenbrenner*, majd *firma* később *veterán* lesz²⁰.

Az eltávolító, elváltató rítusok a középiskolai évektől folyamatosan jelen vannak, melyek a felnőtté érés folyamatában aktív szerepet játszanak, megerősítik az egyénben, hogy egy lépéssel közelebb jutott a szellemi érettséghez (szalagavató, a ballagás, az érettségi vizsga). Az iskolának az egyén életében betöltött szerepéről külön kell szót ejtenünk, mégpedig abból az okból kifolyólag, hogy az iskolák nevelő, oktató szerepe egyre jelentősebb lett, és a diák számára egyre több időbeli elfoglaltságot jelentett. A középfokú és a felsőfokú oktatás jelentette a diák számára a hagyományos, megszokott szerepköréből való kikerülést, gyakran településváltást, új környezetet, közösséget. Kiváltképp éles lehetett a váltás a faluból városba kerülő diákok számára.

A gyermekkor és felnőttkor közötti átmenetet a városi szférába került falusi diák, illetve a városban nevelkedett diák is leginkább az iskolai évek során, az iskolában töltött idő alatt élhette s élheti meg, mivel idejének jelentős részét ebben a közösségben töltötte. Teljesen új, más törvényszerűségekkel működő közösség más elvárásokat támasztott új tagjai iránt.

Az egyén új környezetbe kerülésekor –mint új elem– bizonytalan helyzetű, ugyanakkor bekerülése a közösségben is állapotváltozást jelent.²¹ A környezetváltozáson túl a felnőtté válás problémáival is meg kell küzdenie, melyhez segítséget, cselekvési mintát legfőképpen iskolától kaphat. A hagyományos közösségek (család, otthon) befolyása az egyénre csökken, mivel ezekkel a közösségekkel a kapcsolattartás lehetősége beszűkül. Az otthonából kiszabadult, önmagát kereső diák úgy érezheti, hogy megszabadult a kötelekektől, „övé a világ”.

A diák a két közösség közötti nemlét állapotában lebeg, valójában sehova

---

¹⁹ A felsőoktatásban töltött évek kifejezést kerülve használok egyetemi évek kifejezést, a 18–23 év általánosítás

²⁰ balek=megkeresztelt elsőéves, kohlenbrenner=másodéves, firma=harmadéves, veterán=öreg diák

²¹ Fejős 1979. 409.

nem tartozik, az egyik közösségbe már nem, a másikba még nem. A liminális szakasz során a rítus résztvevője, Turner megfogalmazása szerint az „utas” olyan szimbolikus területeken kel át, amely jellemzőinek vajmi kevés közül van korábbi vagy jövőendő állapotához. A rítus alanyai az átmenetiség, a meghatározatlanság miatt a rang, a szerep, a pozíció meghatározott kellékeivel sem rendelkeznek.²² Molnár László megállapításához hozzáfűzve a státustalanság is már egyfajta elkülönítést jelent, ebben az esetben a státusság előtti állapotot, megkülönböztetve a többi kívülállót (szintén pogánynak, keresztleetlennek hívják), akik várományosai a pozícióknak. A tudat, hogy egy új tagja lesz, bizonytalanságát vagy túlzott magabiztossággal, vagy féltékenységgel leplezi. Az átmenet e jellemző, szélsőségre való hajlamait terelik helyes útra a diákszokások.

Ezt az átmenetet előkészítő rítusok már a negyedévben zajló szalagavató, ballagás, szerenád és maga az érettségi vizsga is. Arnold van Gennepe az átmeneti rítusokat kívülről megjelenő segédezőknek tartotta, nélkülük az egyén nem lenne képes a pozícióváltások végrehajtására. Ennek értelmében szokták az átmeneti szokásokat olyan sajátos hídként értelmezni, amelynek feladata, hogy átvezesse az embert az egyik életkori szakaszból a másikba.²³

A *beépítő* rítusok már az egyetem rendszeréhez kötődnek, kezdődnek az elsős diák fogadásával, beavatásával. E harmadik szakaszban, amikor az átmenet már megtörtént, a beavatott magasabb státusban tér vissza a társadalmi hierarchiába.

A diákhagyományokat a szokáscselekmények sémája alapján a következők jellemzik:

1. biztosítják a megelőző csoporttól való elválást (jelen esetben a középiskolától, illetve a gyermekkortól való elválást)
2. elősegítik az eltávolodást a régiből az új felé
3. elősegítik az új viszonyokba való beépülést²⁴

A soproni diákhagyományok elválasztó rítusai egyben megerősítik az öregdiák hagyományokban való hitét, azok iránti hűségét. Az egyetemről, a közösségtől érzelmileg soha nem szakad el. A közösségre emlékeztető események, az együtt átélt közös élmények, az emléktárgyak mind a diákévekre emlékeztetik a veteránt. A közösség sem szűnik meg létezni, mivel az újabb generációk a hagyományok struktúrájának köszönhetően mindig is diáknak tekintik a már végzett évfolyamok hallgatóit is, erre utal a terminus (*veterán, supra veterán, supra veteranissimus*). Az öregdiák többször vissza is tér az alma materhez, szakestélyeken vesz részt, amelyek nemcsak a diákok, hanem a már praktizáló erdészek, bányászok, kohászok között is léteznek.

²² Márfai Molnár 2001. 40.

²³ Fejős 1979. 412.

²⁴ Fejős 1979. 410.

Az egyetemi évek alatt a diák felnőtté érési folyamata befejeződik, a válással elbállag, eltávozik az egyetemi életből, végleg búcsút mond a gyermekkoroknak.

A soproni diákhagyományok értelmezésénél az egyik megközelítési lehetőség a fent ismertetett átmeneti rítusok elmélete, melyek segítségével a hagyományok funkcióját, fennmaradását, a diákközösség működését magyarázhatjuk. Ez a hagyományokhoz való szigorú ragaszkodás mellett lehetőséget nyújt a megújulásra is. Egy elméletnek egy adott szokásrendszerre történő alkalmazása merrev, egyoldalú megközelítésnek tűnhet, viszont egy zárt, mély gyökerekkel rendelkező közösség megtartó erejével, mint a bányászati-erdészeti felsőoktatás mindenkorai hallgatói, részben értelmezhetőek e rítusok.

Irodalom

FEJŐS Zoltán

1979 Az átmeneti rítusok. Arnold van Gennep elméletének vázlata. *Ethnographia* XC. (1979) 406–414.

GENNEP, Arnold Van

1960 *The Rites of Passage*. London

IGMÁNDY Zoltán–KÁRPÁTI László–PINTÉR Ferenc–WINKLER András

1981 *Hagyományaink*. Kézirat, Sopron.

MÁRFAI MOLNÁR László

2001 „Liminalitas-communitas-fidelitas. Soproni diákszokások a kulturális antropológia horizontjából”, In: MOLNÁR Csilla szerk. *A Civitas Fidelissima diskurzusa. Kulturális, történeti és gazdasági tanulmányok Sopronról*. Sopron, 39–51.

NÉMETH Imre

1977 „Avatás”, In: ORTUTAY Gyula szerk. *Magyar Néprajzi Lexikon I*. Budapest, 75.

SÍK (SCHMIDT) Lajos

1984 *Mindnyájan voltunk egyszer az Akadémián*. Pécs.

SUPEK Olga

1997 Nemek felcserélődésének jelensége a mai karneváli ünnepen: Satur-nália, avagy a változó valóság visszhangja (ford. Méri Edina), In: BARNA Gábor szerk. *Folklorisztikai Olvasmányok I*. Szeged, 45–57.

TURNER, Victor W.

1997a Átmenetek, határok és szegénység: a communitas vallási szimbólumai, Forrás: „Dramas fields and metaphors” Itaca, 1974. Cornell University Press, In: BOHANNAN, Paul-Glazer, Mark, *Mérföldkövek a kulturális antropológiában*. Budapest, 675–711.

1997b Liminalitás és communitas. In: Zentai Violetta szerk.: *Politikai antropológia*. Budapest, 51–63.

2002 *A rituális folyamat*. Budapest

Edina Méri

„From Selmec to Sopron”

The School Traditions of the University of Sopron as Rites of Passage

The roots of Hungarian mining and forestry higher education go back to Selmecbánya (today Banská Štiavnica, Slovakia). The Mining Officer Training Institute, founded in 1735, grew to be a College and moved to Sopron in 1919. The college traditions developing and flourishing in Selmecbánya were preserved and enriched with some new elements.

The college traditions known as the „Heritage of Selmec” which are present all through college life represent a characteristic group of customs. Within the group, the separation, transition and incorporation rites are recognizable forming clearly distinguishable groups. Thus, they can be interpreted using the theory of the rites of passage developed by Arnold van Gennep and Victor Turner. The separation and transition rites begin at the end of secondary school with an initiation ceremony (the ribbon-ceremony) and the farewell parade and continue with the rites incorporating students into the university system (receiving freshmen, educating freshmen, freshman exam, freshman baptism).

Since the structure of the university is hierarchical, the student gains higher status in the body of students as he makes progress with his studies. These stages are also marked by rites. The end of university life is foreshadowed again by separation and transition rites, the ribbon-ceremony, the jug-ceremony, finally, further separation rites confirm the parting from the institution. The function of the rites is to help graduates to become grown-up, to prepare them for persistence in work, to „teach” them team-spirit and the rules of community life.

The scope of my research can be widened to the period after graduation concerning the whole life of the individual, as the established community will not dissolve, but it is confirmed at the events of social evenings and reunions. One such occasion is when the last honour is paid to the individual with a funeral ceremony preserved as a mining tradition which is followed by a funeral banquet of old fellow-students.

*Szalagavató szakestély
(balról a nótabíró,
jobbról a valétaelnök)*

*Hattyútollazás
(Méri Edina felvételei)*